

ПРОПОВІДІ НА ДНІ СВЯТИХ, ВИГОЛОШЕНІ ПРЕОСВЯЩЕННИМ ЄПИСКОПОМ ІРИНЕЄМ ФАЛЬКОВСЬКИМ У СВЯТО-МИХАЙЛІВСЬКОМУ ЗОЛОТОВЕРХОМУ МОНАСТІРІ

SERMONS ON HOLY DAYS, DELIVERED BY HIS EMINENCE BISHOP IRINEY FALKOVSKY AT THE HOLY MICHAEL'S GOLDEN-DOMED MONASTERY

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими і практичними завданнями.

Преосвященний Іринеї Фальковський – постать, яка досі, з одного боку, є знаною лише у вузькому колі дослідників, але, з іншого боку, надзвичайно багатогранною та унікальною, коли вивчати його біографію більш детально.

Настоятелем Свято-Михайлівського Золотоверхого монастиря він став з 24 лютого 1807 р. після посвяти в Софійському соборі на єпископа Чигиринського, вікарія митрополита Київського. Це була людина із широкою ерудицією, найбільш різнобічний вчений між пастирями церкви і взагалі між вченими кінця XVIII – початку XIX ст. [Булашев Г., 1883, с. 208–219]. У Свя-

Стаття присвячена осмисленню гомілетичної спадщини преосвященного Іринея Фальковського, а саме проповідей, виголошених в день пам'яті святих Православної Церкви в час його архіпастирської праці, як настоятеля Свято-Михайлівського Золотоверхого монастиря (1807–1811, 1813–1823). Завдяки рукописним збірникам, які зберігаються у фондах Інституту рукопису НБУВ, автор здійснив спробу проаналізувати повчання в день пам'яті того чи іншого святого, виявити особливості риторичних форм і підходів у їх виголошенні. Зосереджено увагу також на тематиках, яким преосвященний Іринеї приділяв найбільшу увагу, зокрема згадується про цикл з 186 коротких повчальних бесід про вічні Божі відплати,

* Аспірант Київської православної богословської академії.

** Postgraduate student of the Kyiv Orthodox Theological Academy.

то-Михайлівський Золотоверхий монастир Іринею був призначений з Пустинно-Микільського монастиря, де обіймав посаду архімандрита (1804–1806). Всюди на новому місці першою його справою був перегляд та опис бібліотеки. Тож перебуваючи і в Києво-Михайлівській обителі, преосвященний Іринею багато працював над цим. Він легко міг визначити час та місце видання тої чи іншої книги, навіть тоді, коли ці відомості були відсутні на титульному аркуші. Відомі такі його праці, як «Рукопись празднуемым праздникам и святым угодникам Божиим в грекороссійском месяцеслове, сочиненная по алфавиту», яка була написана в Токаї в 1799 р. До цього періоду належить і його твір латинською мовою, в якому міститься 1,5 тис. віршів під назвою «Lachrymae animae paenitentis». Багато попрацював Преосвященний Іринею над тлумаченням послань св. апостола Павла. Митрополит Євгеній (Болховітінов) пише, що в рукописах Іринею залишилися пояснення на усі 14 послань апостола Павла [Євгеній, митр. 1827, с. 208–210].

А до 1807 р., або до часу архієрейського служіння Іринею (Фальковського) в Свято-Михайлівському монастирі, і в подальші роки, була проголошена велика кількість його проповідей. Піднявшись на цю святительську ступінь, він поклав для себе правило бути постійним служителем Слова Божого й говорити проповіді при кожному богослужінні своєму в монастирі Свято-Михайлівському. В основно-

що становить найбільший і найтовніше збережений корпус його спадщини. Проаналізовано важливі аспекти та підходи автора до підготовки проповідей та використання ним як Божественного одкровення, так і різних церковних джерел, зокрема творінь святих отців Церкви Христової, особливо часу золотої доби, у розвитку богословської думки. Показано чітку тематичну спрямованість повчань єпископа Іринею, яка враховує, як рівень сприйняття аудиторією сказаного, так і особливості часу або ж потреб підтримки чи викриття братії монастиря чи ж присутніх парафіян обителі. Виявлено велику наполегливість преосвященного Іринею до підготовки проповідованого слова, яка виявляється не тільки в чіткості написаного ним самим текстом, але й у багатьох редагуваннях та вдосконаленнях початкового тексту. Згадано про те, що в повчаннях прослідковуються і полемічні моменти, спрямовані проти західних віровизнань, а особливо щодо протестантських вірувань і заперечень ними вічних мук після смерті та страшного Божого Суду.

Наведені приклади з проповідей на свята та дні святих демонструють як стримані логічні форми викладу, так і емоційно насичені, образні фрагменти, що спростовують однобоку оцінку стилю єпископа Іринею.

Ключові слова: єпископ Іринею (Фальковський), Свято-Михайлівський Золотоверхий монастир, проповідь,

му це короткі повчання про безкінечність майбутніх після смерті «воздаянь». Із рукописів видно, що всі ці повчання готувались преосвященим Іринеем для друку. У деяких місцях можна бачити виправлення тексту, зроблені ним власноручно.

Тож сьогодні постає потреба в належному осмисленні проповідницької спадщини преосвященого Іринєя. Це дозволить розширити уявлення про розвиток української православної гомілетики та роль київських монастирів у формуванні проповідницької культури. Це також дасть матеріал для сучасних проповідників і буде навіть певним прикладом для наслідування для пастирів і архіпастирів.

Аналіз досліджень і публікацій. Ще у ХІХ ст. з'являються публікації та наукові розвідки, присвячені преосвященому Іринєю Фальковському, а деякі з авторів намагаються проаналізувати його гомілетичну діяльність. Зокрема, Микола Щоголев здійснив публікацію окремих проповідей преосвященого, що дало змогу ознайомити широку читацьку аудиторію з їхнім змістом [Щоголев, 1867]. Георгій Булашев у своїй праці зосередився на богословській складовій проповідей, аналізуючи їхній догматичний та морально-повчальний зміст [Булашев, 1883]. М. Петров у 1904 р. описав рукописну спадщину Іринєя, надаючи при цьому характеристику його проповідям та окреслюючи коло тем, які він порушував [Петров, 1904].

гомілетика, риторика, свята, богословська спадщина.

This article is devoted to understanding the homiletic legacy of His Eminence Iriney Falkovsky, namely the sermons delivered on the day of remembrance of the saints of the Orthodox Church during his archpastoral work as abbot of the St. Michael's Golden-Domed Monastery (1807–1811, 1813–1823). Thanks to handwritten collections stored in the archives of the Manuscript Institute of the National Library of Ukraine, the author attempted to analyse the teachings on the day of remembrance of a particular saint and identify the peculiarities of rhetorical forms and approaches in their delivery. Attention is also focused on topics to which His Eminence Iriney paid the most attention, in particular, a series of 186 short instructive talks on God's eternal retribution, which constitutes the largest and most complete preserved corpus of his legacy. The author's important aspects and approaches to preparing sermons and his use of both divine revelation and various church sources, in particular the works of the holy fathers of the Church of Christ, especially during the golden age, in the development of theological thought, are analysed. The teachings of Bishop Iriney show a clear thematic focus, taking into account both the audience's level of understanding and the circumstances of the time, as well as the need to support or rebuke the monastic community or parishioners present at the monastery. The great diligence of His Eminence Iriney in preparing his sermons is evident not only

У сучасній науковій літературі спеціальні дослідження, присвячені Іринейю (Фальковському), залишаються поодинокими. Найвагомішим є внесок М. М. Трофимука, який у своїй монографії [Трофимук, 2019] та в окремих статтях [Трофимук, 2013] проаналізував творчий доробок єпископа переважно з філологічної перспективи, розглядаючи його проповіді як літературний феномен доби. Адміністративну та пастирську працю єпископа Іринейя, як настоятеля Свято-Михайлівського Золотоверхого монастиря, аналізував протоієрей Віталій Клос у своїх монографіях [Клос В., прот., 2007, 2021].

Образ святого рівноапостольного князя Володимира Великого у проповідях Іринейя Фальковського аналізує Ярослав Затилюк [Затилюк Я., 2021].

Тільки деякі з названих праць у центр уваги ставлять системний богословський чи риторичний аналіз проповідницької спадщини ієрарха. Тож, дослідження гомілетичної спадщини Іринейя, а зокрема його проповідей на свята у науковому обігу досі відсутнє, що й зумовлює актуальність обраної теми.

Метою статті є комплексне дослідження гомілетичної спадщини єпископа Іринейя (Фальковського), а саме, його проповідей, присвячених святим, виголошених у Свято-Михайлівському Золотоверхому монастирі, а також визначення їх значення для розвитку української православної гомілетики.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Виникає цілком логічне питання, яка кількість проповідей була виголошена з кафедри Свято-Михайлівського Золотоверхого монастиря, яка ж кількість їх була опублікована і скільки дійшло до нашого часу? У попередній статті ми частково торкнулися цього питання і з'ясували, що підрахунки дослідників тут суттєво відрізняються. Від близько 1100 [Щоголев, 1867, с. 132–133] і 1300 проповідей [Булашев, 1883, с. 709] до близько 600 проповідей [Петров, 1904, 69]. Ми цілком свідомі того, що самих проповідей могло бути і набагато більше, але до нас

in the clarity of the text he wrote himself, but also in the many revisions and improvements he made to the original text. It is mentioned that the teachings also contain polemical moments directed against Western beliefs, especially Protestant beliefs and their denial of eternal torment after death and the terrible Judgment of God.

The examples given from sermons on holidays and saints' days demonstrate both restrained logical forms of presentation and emotionally charged, figurative fragments that refute the one-sided assessment of Bishop Iriney's style.

Keywords: *Bishop Iriney (Falcovsky), St. Michael's Golden-Domed Monastery, sermon, homiletics, rhetoric, holidays, theological heritage.*

дійшла тільки частина з них, а також і не всі рукописи могли бути доступними для дослідників. М. М. Трофимук, узагальнюючи сучасний стан джерельної бази, підкреслює, що до нашого часу збереглося менше ніж половина рукописних проповідей єпископа Іринея [Трофимук, 2019, с. 104].

Однак навіть цей уцілілий корпус становить значний обсяг і є унікальним свідченням гомілетичної культури Києва початку ХІХ ст., що дає змогу простежити тематичне розмаїття, богословську глибину та риторичну майстерність одного з найпомітніших ієрархів того часу.

Для проповідей на дні святих преосвященний Іринея зазвичай обирав біблійні тексти, які найточніше окреслювали б типові риси святого, якого вшановує Церква. Зазвичай це був один вірш, іноді два або три, ретельно дібрані так, щоб уже своїм змістом вони створювали богословську рамку для всієї проповіді. Так, наприклад, у слові на день святителя Миколая він починає з уривка «Пам'ять праведного з похвалою», який далі розгортає через численні паралелі зі Святого Письма [ІР НБУВ, ф. 312, спр. 201, арк. 47]. Після виголошення основного тексту він часто подавав розширену цитату або принаймні точне посилення на неї, виявляючи турботу про точність біблійного підґрунтя проповіді.

Далі йшов так званий «приступ» – вступний логічний крок, за допомогою якого проповідник виводив тему з основного біблійного тексту. «Приступ» міг бути досить стислим, але у багатьох випадках він розгортався у багатогранну структуру, що часом справляла враження надмірної розтягнутості. Така стилістична риса, як вказують дослідники, зумовлювалася прагненням єпископа Іринея сформулювати думку якнайточніше, добираючи аргументи, уточнення і паралелі [Трофимук, 2013, с. 99]. Так, у слові на день пам'яті проподобного Антонія Печерського, вступ містить докладне окреслення ідеалу чернечого подвигу та його значення для Церкви, з підкресленням актуальності постаті святого для сучасників проповідника [ІР НБУВ, ф. 312, спр. 202, арк. 89].

Зміст проповіді після «приступу» окреслюється з певною академічною точністю: автор відразу формулює тему або «предмет» слова, після чого нерідко додає заклик до слухачів зосередитися на щойно окресленій проблемі. Так, у проповіді на день святого великомученика Юрія він прямо звертається до пастви: «Прислухайтеся нині уважно, бо йдеться про подвиг, який кожному з нас належить мати в серці своєму» [ІР НБУВ,

ф. 312, спр. 198, арк. 59]. Ця пряма апеляція до внутрішньої уваги вірян є характерною ознакою його риторики.

Інколи ж, особливо у проповідях на місцевошанованих святих, проповідник одразу після формулювання теми вдавався до викладу обставин чи причин, що спонукали його обрати саме цей предмет. Так, у слові на день святого архистратига Михаїла, небесного покровителя монастиря, Іриней пояснює, що його метою є не лише прославлення святого, але й заклик до братії наслідувати ревність у служінні Богові [ІР НБУВ, ф. 312, спр. 208, арк. 8].

Зустрічаються й випадки, коли він на початку проповіді зосереджує увагу слухачів на окремій богословській ідеї, розгортаючи її впродовж усього слова, як у проповіді на пам'ять святого апостола Андрія Первозванного: тут з першого речення йде мова про покликання до апостольства як до духовної праці, що потребує жертвності й постійності [ІР НБУВ, ф. 312, спр. 205, арк. 76].

Такі прийоми вступу – чи то через детальний «приступ», чи то через коротку й чітку апеляцію до слухачів, чи через виклад мотивації вибору теми – становлять важливий елемент гомілетичної стратегії преосвященного Іринейя. Вони дозволяють поєднати біблійний текст, богословську тему та конкретну пастирську мету проповіді в єдину комунікативну цілість, що простежується у більшості його відомих слів [ІР НБУВ, ф. 312, спр. 206, арк. 103; спр. 213, арк. 28].

Варто зазначити одну з ключових жанрових особливостей проповідницької спадщини преосвященного Іринейя, яка вирізняє його серед сучасників. Із усього відомого корпусу його слів і бесід найбільшу частку – 186 проповідей – становить цикл коротких повчальних бесід до народу про праведні Божі відплати після смерті кожному за діла його, з докладною критикою тих, хто заперечує вічність мук [Булашев, 1883, с. 709]. Ця серія не лише кількісно домінує, але й є найбільш повно збереженою до нашого часу. У ній єпископ Іриней веде послідовну полеміку насамперед із протестантськими авторами, які заперечували вічність покарань, що, на його переконання, підірвало основи православного вчення про Страшний Суд і Божу справедливість.

Ці проповіді побудовані на сталому, майже незмінному предметі: повчання «про безкінечність майбутніх по смерті праведних відплат Божих». У рукописах можна зустріти навіть посилення на іноземні твори, зокрема німецькі, що засвідчує

обізнаність проповідника з іншомовною богословською полемічною літературою [ІР НБУВ, ф. 312, спр. 201, арк. 33 зв.].

Показовим є те, що, навіть, якщо проповідь цієї полемічної тематики виголошувалася у день пам'яті святого чи під час великого свята, її основний зміст залишався спрямованим на розвінчання поглядів, які відкидали вічність Божих кар. Так, у середу 8-ї неділі після П'ятидесятниці, коли відзначалося свято рівноапостольного князя Володимира, перші абзаци слова присвячені прославленню князя, його ролі в історії Київської Русі та значенню його подвигу для народу. Проте далі проповідник робить органічний перехід: «Прославляючи князя, варто перейти до звичних нам суперечок із тими, хто відкидає вічні кари Божі, праведним судом для всіх, хто визначений Христом відкупленим. Адже ніщо так не побудило нашого просвітителя, святого князя Володимира, до прийняття віри христової, як зображення Всесвітнього Суду Христового» [ІР НБУВ, ф. 312, спр. 201, арк. 45 (зв.)–46].

У сучасному сприйнятті така концентрація на одній темі може здаватися надмірною, однак для єпископа Іринія, богослова-енциклопедиста, подібна настирливість була цілком виправданою. Він розглядав цю полеміку не як часткову тему, а як один із наріжних каменів пастирського служіння, адже питання вічних відплат було для нього органічно пов'язане з моральним вихованням пастви, утвердженням православної віри та збереженням єдності Церкви перед викликами іншokonфесійної проповіді.

Так, у «Коротких повчальних словах» 1821 року [ІР НБУВ, ф. 312, спр. 213] чітко простежується вміння автора компактно і водночас глибоко викладати богословську думку, не втрачаючи при цьому емоційної сили. Наприклад, у слові на день принесення до Києво-Михайлівського монастиря подарованих ікон святого Архистратига Михаїла (29 квітня 1817 р.) після короткого біблійного тексту він розгортає розлогу похвалу небесному воєводі, з'єднуючи її з еклезіологічним роздумом про духовний захист Церкви: «Як колись Михаїл Архистратиг підняв меч свій на захист Небесного воїнства, так нині – на охорону святині, де зберігається образ його, благословенний» [ІР НБУВ, ф. 312, спр. 213, арк. 94]. Тут чітко простежується риторичний триступінчастий рух: від біблійної алузії – до історичної події – і далі до повчання для сучасної аудиторії.

У слові на Собор святого Архистратига Михаїла він ще виразніше підкреслює духовно-моральний вимір свята: «Ми зібрали-

ся нині не лише для похвали святому воєводі небесних сил, але щоб відновити у серцях наших пам'ять про власне покликання до боротьби за правду і святість» [ІР НБУВ, ф. 312, спр. 213, арк. 118]. Цей заклик поєднує риторичну чіткість із пастирською теплою, створюючи емоційний резонанс між церковною подією та особистим духовним досвідом слухача. У таких пізніх словах особливо помітна націленість на результат: проповідник ретельно вибудовує внутрішню логіку викладу, дбає про ритм і симетрію періодів, ретельно надає цитати, а фінальні абзаци насичує сильними образами та закликами, які залишають у слухача відчуття завершеності та духовної сповненості.

Висновки. Осмислюючи проповідницьку спадщину пресвященного Іринія Фальковського, можемо беззаперечно стверджувати як про оригінальність і цінність гомілетичного доробку, так і про глибину богословської думки святителя Церкви Христової, який твердо стоїть на основі Божественного Одкровення та Православного вчення. Ієрарх вміло поєднує цитування Священного Писання і святоотцівську спадщину із екзегетичною наукою та риторичною вишуканістю. Найчисленніший цикл його творів – це короткі повчальні бесіди про вічні Божі відплати, який виявляє полемічну спрямованість і вірність православному вченню. Все це дозволяє казати про єпископа Іринія Фальковського, як одного з найвизначніших представників київської монастирської гомілетики початку ХІХ ст. та знаного діяча в історії Українського Православ'я.

Архівні джерела:

1. *Інституту рукопису Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського* (ІР НБУВ), ф. 312. *Києво-Софійський Собор. Зібрання рукописних книг: XV–XIX ст.:*
2. Спр. 198. Краткие поучительные беседы к народу, на все воскресные, праздничные и высокаторжественные дни года, с кратким объяснением читаемых во оные дни евангелий, сочиненные и говоренные в перво-классном Киевском Златоверхо-Михайловском монастыре во время архиерейских священнослужений, настоятелем оного монастыря, Иринеем, викарием митрополии Киевския, епископом Чигиринским. Киев. 1808–1809, 89 арк.
3. Спр. 201. Краткие поучительные Беседы к народу о бесконечности имеющих быть по смерти праведных Божиих воздаяний каждому по делам с опровержением пагубного в сем догмате заблуждения новейших оригениан, сочиненные и во время священнослужений архиерейских в течении года, в первоклассном Киевском Златоверхо-Михайловском монастыре искусно говоренные, настоятелем онаго монастыря, Иринеем викарием Митрополии Киевския, епископом Чигиринским (беседы 1–64). Киев, 1810, 165 арк.

4. Спр. 202. Продолжение кратких поучительных Бесед к народу о бесконечности имеющих быть по смерти праведных Божиих воздаяний каждому по делам с опровержением пагубного в сем догмате заблуждения новейших оригениан, сочиненные и во время священнослужений архиерейских в течении года, в первоклассном Киевском Златоверхо-Михайловском монастыре искусно говоренные, настоятелем онаго монастыря, Иринеем викарием Митрополии Киевския, епископом Чигиринским (беседы 65–108). Киев, 1810, 109 арк.
5. Спр. 205. Продолжение кратких поучительных Бесед к народу о бесконечности имеющих быть по смерти праведных Божиих воздаяний каждому по делам с опровержением пагубного в сем догмате заблуждения новейших оригениан, сочиненные и во время священнослужений архиерейских в течении года, в первоклассном Киевском Златоверхо-Михайловском монастыре искусно говоренные, настоятелем онаго монастыря, Иринеем викарием Митрополии Киевския, епископом Чигиринским (беседы 109–145). Киев, 1819, 138 арк.
6. Спр. 206. Продолжение кратких поучительных Бесед к народу о бесконечности имеющих быть по смерти праведных Божиих воздаяний каждому по делам с опровержением пагубного в сем догмате заблуждения новейших оригениан, сочиненные и во время священнослужений архиерейских в течении года, в первоклассном Киевском Златоверхо-Михайловском монастыре искусно говоренные, настоятелем онаго монастыря, Иринеем викарием Митрополии Киевския, епископом Чигиринским (беседы 146–183). Ярославль, 1812, 134 арк.
7. Спр. 208. Продолжение кратких поучительных Бесед к народу о бесконечности имеющих быть по смерти праведных Божиих воздаяний каждому по делам с опровержением пагубного в сем догмате заблуждения новейших оригениан, сочиненные и во время священнослужений архиерейских в течении года, в первоклассном Киевском Златоверхо-Михайловском монастыре искусно говоренные, настоятелем онаго монастыря, Иринеем викарием Митрополии Киевския, епископом Чигиринским (беседы 146–148). Киев, 1822–1823, 12 арк.
8. Спр. 213. Краткие поучительные слова, сочиненные и говоренные Иринеем, епископом Чигиринским в 1821-м году, в количестве 40 слов, с прибавлением двух слов его же на день принесения в Киево-Михайловский монастырь высочайше пожалованные драгоценные иконы св. Архистратига Михаила. 29 апреля 1817 года, и на высокаторжественный день собора св. Архистратига Михаила, 121 арк.

Література:

9. Булашев Г., (1883), Преосвященный Ириней Фальковский, коадьютор киевский, *Киевская старина*, № 8, с. 664–718; № 9, с. 546–615; № 10, с. 208–260.
10. Булашев Г., (1883), Преосвященный Ириней Фальковский, епископ Чигиринский, *Труды КДА*, К.: Типогр. Г. Т. Корчакъ-Новицкаго, № 10, с. 208–219.
11. Димитрій (Рудюк), митр., Клос В., прот., (2013), *Киево-Михайлівський Золотоверхий монастир*, К.: [Видавничий відділ Української Православної Церкви Київського Патріархату], 416 с.
12. Євгеній (Болховітінов), митр., (1827), *Словарь исторический о бывших в России писателях духовнаго чина Грекороссийской церкви*, изд. 2, К., т. 1, с. 208–210.

13. Иринея (Фальковский), еп., (1880), Слово в пятой первой недели Великого Поста на Пасху, *Полтавские епархиальные ведомости*, с. 756–765.
14. Затилук Я. В., (2021), Образ князя Володимира у проповідях Іриней Фальковського [електронний ресурс], «Ad Fontes – До Джерел»: Міжнародна наукова конференція з нагоди 405-ї річниці заснування Києво-Могилянської академії, Національний університет «Києво-Могилянська академія». – Режим доступу: <https://youtu.be/7u2InqJMvpg>. – Назва з екрану. – Дата публікації: 25.10.2021. – Дата перегляду: 28.09.2025.
15. Клос В., свящ., (2007), *Історія Михайлівського Золотоверхого монастиря*, К.: Грані-Т, 120 с.: іл.
16. Клос В., прот., (2021), *Світочи благочестя Києво-Михайлівського Золотоверхого монастиря*, К., 478, [2] с.+ VIII с. іл.
17. Павловский И., (1880), Несколько слов об Иринее Фальковском, *Полтавские епархиальные ведомости*, с. 752–755.
18. Петров Н. И., (1904), *Описание рукописных собраний, находящихся в городе Киеве*, Москва: Унив. тип., 1891–1904, вып. 3: Библиотека Киево-Софийского собора, IV, 308, LVIII с.
19. Трофимук М. М., (2013), Класифікація проповідницьких жанрів у літературній спадщині Іриней Фальковського, *Науковий вісник Чернівецького університету: зб. наук. праць*, вип. 645. Романо-слов'янський дискурс, с. 97–100.
20. Трофимук М. М., (2019), *Творчість Іриней Фальковського у контексті української літератури кінця XVIII – початку XIX століття*: дис. ... кандидата філологічних наук: 10.01.01, К., 235 с.
21. Шекера І., (2008), Іриней Фальковський – настоятель Київського Михайлівського Золотоверхого монастиря (1807–1811, 1813–1823 рр.), *Культурна спадщина Києва: Дослідження та охорона історичного середовища. Михайлівський Золотоверхий монастир*, К.: Фенікс, с. 69–72.
22. Щоголев Н., (1867), Преосвященнаго Іриней (Фальковського) епископа чигиринского... беседы на день обрезания господня и на новый 1811 год, *Труды Киевской духовной академии*, № 1, с. 124–136; № 2, с. 274–280; с. 413–416.

Archival sources:

1. Manuscript Institute of the Vernadsky National Library of Ukraine), f. 312. Kyievo-Sofiiivskiy Sobor. Zibrannia rukopysnykh knyh: XV–XIX st.:
2. Spr. 198. Kratkie pouchitelnie besedi k narodu, na vse voskresnie, prazdnichnie i visokotorzhestvennie dni goda, s kratkim obyasnieniem chitaemikh vo onie dni yevangelii, sochinennie i govorenne v pervoklassnom Kievskom Zlatoverkho-Mikhailovskom monastire vo vremya arkhieieiskikh svyashchennosluzhenii, nastoyatelem onogo monastirya, Irineem, vikariem mitropolii Kievskiya, yepiskopom Chigirinskim. Kiev. 1808–1809, 89 ark.
3. Spr. 201. Kratkie pouchitelnie Besedi k narodu o beskonechnosti imeyushchikh bit po smerti pravednikh Bozhiikh vozdayanii kazhdomu po delam s oproverzheniem pagubnogo v sem dogmate zabluzhdeniya noveishikh origenian, sochinennie i vo vremya svyashchennosluzhenii arkhieieiskikh v techenii goda, v pervoklassnom Kievskom Zlatoverkho-Mikhailovskom

- monastire iskusno govorenne, nastoyatelem onago monastirya, Irineem vikariem Mitropolii Kievskiya, yepiskopom Chigirinskim (besedi 1–64). Kiev, 1810, 165 ark.
4. Spr. 202. Prodolzhenie kratkikh pouchitelnikh Besed k narodu o beskonechnosti imeyushchikh bit po smerti pravednikh Bozhiikh vzdayaniy kazhdomu po delam s oproverzheniem pagubnogo v sem dogmate zabluzhdeniya noveishikh origenian, sochinennye i vo vremya svyashchennosluzhenii arkhieerskikh v techenii goda, v pervoklassnom Kievskom Zlatoverkho-Mikhailovskom monastire iskusno govorenne, nastoyatelem onago monastirya, Irineem vikariem Mitropolii Kievskiya, yepiskopom Chigirinskim (besedi 65–108). Kiev, 1810, 109 ark.
 5. Spr. 205. Prodolzhenie kratkikh pouchitelnikh Besed k narodu o beskonechnosti imeyushchikh bit po smerti pravednikh Bozhiikh vzdayaniy kazhdomu po delam s oproverzheniem pagubnogo v sem dogmate zabluzhdeniya noveishikh origenian, sochinennye i vo vremya svyashchennosluzhenii arkhieerskikh v techenii goda, v pervoklassnom Kievskom Zlatoverkho-Mikhailovskom monastire iskusno govorenne, nastoyatelem onago monastirya, Irineem vikariem Mitropolii Kievskiya, yepiskopom Chigirinskim (besedi 109–145). Kiev, 1819, 138 ark.
 6. Spr. 206. Prodolzhenie kratkikh pouchitelnikh Besed k narodu o beskonechnosti imeyushchikh bit po smerti pravednikh Bozhiikh vzdayaniy kazhdomu po delam s oproverzheniem pagubnogo v sem dogmate zabluzhdeniya noveishikh origenian, sochinennye i vo vremya svyashchennosluzhenii arkhieerskikh v techenii goda, v pervoklassnom Kievskom Zlatoverkho-Mikhailovskom monastire iskusno govorenne, nastoyatelem onago monastirya, Irineem vikariem Mitropolii Kievskiya, yepiskopom Chigirinskim (besedi 146–183). Yaroslavl, 1812, 134 ark.
 7. Spr. 208. Prodolzhenie kratkikh pouchitelnikh Besed k narodu o beskonechnosti imeyushchikh bit po smerti pravednikh Bozhiikh vzdayaniy kazhdomu po delam s oproverzheniem pagubnogo v sem dogmate zabluzhdeniya noveishikh origenian, sochinennye i vo vremya svyashchennosluzhenii arkhieerskikh v techenii goda, v pervoklassnom Kievskom Zlatoverkho-Mikhailovskom monastire iskusno govorenne, nastoyatelem onago monastirya, Irineem vikariem Mitropolii Kievskiya, yepiskopom Chigirinskim (besedi 146–148). Kiev, 1822–1823, 12 ark.
 8. Spr. 213. Kratkie pouchitelnie slova, sochinennye i govorenne Irineem, yepiskopom Chigirinskim v 1821-m godu, v kolichestve 40 slov, s pribavleniem dvukh slov yego zhe na den prineseniya v Kiev-Mikhailovskii monastir visochaishe pozhalovannie dragotsennye ikoni sv. Arkhistratiga Mikhaila. 29 aprelya 1817 goda, i na visokotorzhestvennii den sobora sv. Arkhistratiga Mikhaila, 121 ark.

Literature:

9. Shchogolev N., (1867), Preosvyashchennago Irineya (Falkovskogo) yepiskopa chigirinskogo... besedi na den obrezaniya gospodnya i na novii 1811 god, *Trudi Kievskoi dukhovnoi akademii*, № 1, s. 124–136; № 2, s. 274–280; s. 413–416. [In Russian].
10. Bulashev G., (1883), Preosvyashchennii Irinei Falkovskii, koadyutor kievskii, *Kievskaya starina*, № 8, s. 664–718; № 9, s. 546–615; № 10, s. 208–260. [In Russian].

11. Bulashev G., (1883), *Preosvyashchennii Irinei Falkovskii, yepiskop Chigirinskii*, *Trudi KDA*, K.: Tipogr. G. T. Korchak-Novitskago, № 10, s. 208–219. [In Russian].
12. Dymytrii (Rudiuk), mytr., Klos V., prot., (2013), *Kyievo-Mykhailivskiy Zolotoverkhyi monastyr*, K.: [Vydavnychi viddil Ukrainskoi Pravoslavnoi Tserkvy Kyivskoho Patriarkhatu], 416 s. [In Ukrainian].
13. Irinei (Falkovskii), yep., (1880), *Slovo v pyatoi pervoi nedeli Velikogo Posta na Passii, Poltavskie yeparkhialnie vedomosti*, s. 756–765. [In Russian].
14. Klos V., prot., (2021), *Svitochi blahohestia Kyievo-Mykhailivskoho Zolotoverkhoho monastyria*, K., 478, [2] s.+ VIII s. il. [In Ukrainian].
15. Klos V., sviashch., (2007), *Istoriia Mykhailivskoho Zolotoverkhoho monastyria*, K.: Hrani-T, 120 s.: il. [In Ukrainian].
16. Pavlovskii I., (1880), *Neskolko slov ob Irinee Falkovskom, Poltavskie yeparkhialnie vedomosti*, s. 752–755. [In Russian].
17. Petrov N. I., (1904), *Opisanie rukopisnykh sobranii, nakhodyashchikhsya v gorode Kieve*, Moskva: Univ. tip., 1891–1904, vip. 3: *Biblioteka Kievo-Sofiiskogo sobora*, IV, 308, LVIII s. [In Russian].
18. Shekera I., (2008), *Irynei Falkovskiy – nastoiatel Kyivskoho Mykhailivskoho Zolotoverkhoho monastyria (1807–1811, 1813–1823 rr.)*, *Kulturna spadshchyna Kyieva: Doslidzhennia ta okhorona istorichnogo seredovyscha. Mykhailivskiy Zolotoverkhyi monastyr*, K.: Feniks, s. 69–72. [In Ukrainian].
19. Trofymuk M. M., (2013), *Klasyfikatsiia propovidnytskykh zhanriv u literaturnii spadshchyni Iryneia Falkovskoho*, *Naukovyi visnyk Chernivetskoho universytetu: zb. nauk. prats, vyp. 645. Romano-slovianskyi dyskurs*, s. 97–100. [In Ukrainian].
20. Trofymuk M. M., (2019), *Tvorchist Iryneia Falkovskoho u konteksti ukrainskoi literatury kintsia XVIII – pochatku XIX stolittia: dys. ... kandydata filolohichnykh nauk: 10.01.01, K., 235 s.* [In Ukrainian].
21. Yevgenii (Bolkhovitinov), mitr., (1827), *Slovar istoricheskii o bivshikh v Rossii pisatelyakh dukhovnago china Grekorossiiskoi tserkvi*, izd. 2, K., t. 1, s. 208–210. [In Russian].
22. Zatyliuk Ya. V., (2021), *Obraz kniazia Volodymyra u propovidiakh Iryneia Falkovskoho [elektronnyi resurs]*, «Ad Fontes – Do Dzherel»: *Mizhnarodna naukova konferentsiia z nahody 405-yi richnytsi zasnuvannia Kyievo-Mohylianskoi akademii, Natsionalnyi universytet «Kyievo-Mohylianska akademiia»*. – Rezhym dostupu: <https://youtu.be/7u2InqJMvpg>. – Title from screen. – Date of publication: 25 October 2021. – Date of viewing: 28.09.2025. [In Ukrainian].